

ЩОДО СТАНУ ЗАКОНОДАВЧОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ НОРМ З ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ У ЦИВІЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Наукові праці МАУП, 2012, вип. 1(32), с. 245–247

Наріжним є завдання сучасної демократичної держави із створення ефективної юридичної системи захисту природних прав і підвалинних свобод громадян, зокрема убезпечення від заподіяння шкоди моральному генезу. “Моральна шкода” є поняттям новим в українській юриспруденції, вивченим та дослідженим вкрай недостатньо, проте практична затребуваність у його використанні викликає наразі вмотивоване зацікавлення цим об’єктом дослідження.

Сучасний розвиток юридичних наук зосереджений переважно на тематиці прав і свобод людини. Актуальність цієї тематики підкреслюється прийняттям багатьох нових міжнародних правових актів, що віддзеркалюють ціннісні пріоритети сучасного суспільства, і визначають належне їх забезпечення першочерговим завданням демократичної держави. Насамперед маємо згадати Преамбулу до “Загальної Декларації прав людини”, яка проголошує визнання власної гідності, що притаманна кожній людині, і рівних та невід’ємних їй прав основою справедливості, свободи та громадського миру. Так само, Преамбула до “Міжнародного пакту” про культурні, соціальні та економічні права людини проголошує, що такі права “впливають із властивої людській особі гідності” [4, 120].

Конституція України 1996 р. також містить подібні концепції. Основний закон, Конституція України, закріплює в державі засади відповідальної юридичної практики, що спрямована на забезпечення та захист притаманних людині гідності, свобод і прав. Вона надає підґрунтя для такого розвитку правової держави, в якій громадянин як особистість, його честь і гідність, недоторканність і безпека, життя і здоров’я є безумовною суспільною цінністю.

Згідно з нормами Конституції громадяни мають право на відповідне відшкодування немайнової (моральної) шкоди, що заподіяна внаслідок збирання, зберігання, поширення і використання недостовірних відомостей щодо особи – громадянина, а також стосовно членів його сім’ї (ст. 32), будь-якими протизаконними рішеннями чи діями поза межами законності, або бездіяльністю державних органів влади чи місцевого самоврядування та відповідальних осіб, що здійснюють свої повноваження (ст. 56); незаконним засудженням (ст. 62) і т. ін. Більше того, ст. 152 Конституції України передбачає право постраждалого на відшкодування, якщо моральна (немайнова) шкода була завдана особі (в тому числі й особі юридичній) будь-якою діяльністю, що наразі визнана неконституційною в рішеннях Конституційного Суду [1, 57]. У відповідних випадках передбачено ухвалення рішення про відшкодування доведеної моральної (немайнової) шкоди загальними чи господарськими судами у встановленому законом порядку, а не Конституційним Судом.

Зрештою, за відновленням та захистом своїх порушених прав та свобод, за компенсацією заподіяної цим немайнової шкоди особа отримує можливість звертатись до суду,

а обов'язком держави є забезпечення прав і свобод і справедливого відшкодування в разі їх порушення. Природно, особливої актуальності набуває проблема створення дієвих механізмів, що забезпечать втілення проголошеної концепції і, зокрема, реалізацію права особи на відшкодування.

Предметом наведеного дослідження є соціально-правові аспекти зазначеної компенсації та спосіб визначення підстав для визнання моральної шкоди. Дослідження передбачає детальний аналіз положень, що їх містить чинне законодавство, і зокрема, Цивільний кодекс України.

Моральну шкоду почали враховувати як правову категорію Українського законодавства відносно недавно. Чинний Цивільний Кодекс України містить низку особливостей в нормах, що стосуються відшкодування моральної шкоди. Тема моральної шкоди та законних підстав і способів її компенсації нині викликає зростаюче зацікавлення та стає об'єктом поглибленого наукового дослідження. Внеском у вивчення проблем у цьому напрямі є, наприклад, роботи М. Гаянтича, В. Чернадчука, Г. Коваленка, С. Шимона, В. Петренка, С. Козлова, А. Ерделевського. Наступні дослідження, що розвивають цей напрям, мають дати поглиблений аналіз характеристики моральної шкоди, а також науковий погляд на проблеми, що стосуються унормування відповідальності за заподіяння моральної шкоди та підстав і способів її компенсації [3, 212].

Таким чином, на часі є завдання: з уточнення поняття моральної шкоди, з розширеного аналізу соціально-правових аспектів цієї правової категорії, з поглибленого дослідження умов виникнення моральної шкоди, з визначення кола підстав відповідальності та меж права на компенсацію за заподіяну моральну шкоду, з оцінки можливих пропозицій щодо вдосконалення розділів законодавства, що вноормовують цю правову сферу.

Концепція, що передбачає компенсацію моральної шкоди, лише порівняно недавно, з 1963 р., вперше знайшла у вітчизняній юридичній практиці відображення у законодавстві, а з 2003 р. норми регулювання пра-

ва на відшкодування включені до нового Цивільного кодексу України. В основу концепції покладено принцип генерального делікту: не можна заподіювати шкоду особі або її майну; заподіяння шкоди завжди є протиправним, інше може впливати лише з договору між сторонами чи закону; протиправна шкода, що заподіяна майну або особі, має бути відшкодована суб'єктом, що її заподіяв [2, 307]. Відповідно до загальних принципів деліктної відповідальності в суперечках про відшкодування моральної шкоди неодмінно му з'ясуванню підлягають такі аспекти: наявність заподіяної шкоди потерпілому, що кваліфікується як моральна, протиправна діяльність заподіювача цієї шкоди, обумовленість шкоди протиправною поведінкою або бездіяльністю заподіювача, а також його вина.

Необхідно підкреслити, що юридична практика постачає для наукового осмислення надзвичайно різноманітні питання, які можуть торкатися проблем визначення відповідальності за шкоду, що мала місце завдяки незаконним рішенням або діям чи бездіяльності державних органів дізнання, слідства, органів прокуратури, суду; проблем відшкодування моральної шкоди, заподіяної з боку джерела підвищеної небезпеки; проблем визначення складових, які потребують оцінки при визначенні немайнової шкоди юридичній особі; проблем удосконалення практики судових експертиз, що призначаються з метою встановлення доказів заподіяння певної моральної шкоди і експертної оцінки розміру компенсації, тощо. Декларативність заяв деяких позивачів на кшталт "мені заподіяли моральну шкоду" і відсутність певних доказів і обґрунтованих визначень, яка саме шкода і якими неправомірними діями вона заподіяна їм відповідачами, призводить до безрезультативності для позивачів таких судових походів. Той, хто починає такий похід, має знати, що важливим завданням при складанні позовної заяви про відшкодування немайнової шкоди є вичерпне відображення зібраних доказів, що напевно доводять самий факт заподіяння протиправної моральної шкоди та дають змогу визначити справедливий розмір відшкодування.

Такий спосіб захисту особистих прав, як компенсація моральної шкоди, був встановлений Законом України “Про внесення змін і доповнень до положень законодавчих актів України, що стосуються захисту честі, гідності та ділової репутації громадян і організацій” від 6 травня 1993 р. № 3188-ХІІ. У новому Цивільному Кодексі України норми, що передбачають компенсацію моральної шкоди, збагачені істотними новаціями (для порівняння, у ст. 1170 ЦК України йдеться про таку підставу для відшкодування, як прийняття закону, що позбавляє права володіти певним майном). Законами України “Про авторське право і суміжні права”, “Про інформацію”, “Про захист прав споживачів”, “Про телебачення і радіомовлення” також передбачається відшкодування заподіяної суб’єкту права моральної шкоди. Відповідно до нових юридичних можливостей зростає кількість позовів про відшкодування, а певна части-

на з них демонструє зловживання невнормованістю меж відшкодування. Попри деякі негативні моменти, наявне зростання правової культури громадян, їх правосвідомості, що становить основу правової держави.

Література

1. Конституція України // ВВР України. – 1996. – № 30. – 141 с.
2. Цивільний кодекс України // ВВР України. – 2003. – № 40–44. – 356 с.
3. Палиук В. П. Моральный (неимущественный) вред. – К.: Право, 1999. – 286 с.
4. Шимон С. І. Цивільно-правові способи захисту конституційних прав людини. До поняття моральної шкоди // Конституція України – основа подальшого розвитку законодавства: Зб. наук. праць. – К., 1997. – С. 275.

Схарактеризовано засадничі аспекти юридичного поняття “моральна шкода”, окреслено підстави, що обумовлюють її виникнення, визначено головні проблеми, що стосуються законодавчого врегулювання відповідальності за заподіяну шкоду немайнового характеру.

Охарактеризованы основные аспекты юридического понятия “моральный вред”, очерчены основания, обуславливающие ее возникновение, определены главные проблемы, касающиеся законодательного регулирования ответственности за причиненный вред неимущественного характера.

Characterized as fundamental aspects of the legal concept of “moral damage”, outlines the reasons that determine its origin, identified the main problems concerning the legal regulation of responsibility for non-property damage.

Надійшла 7 грудня 2011 р.